

Αλληλεπίδραση της καταβολής διατροφής ανηλίκου με την επιμέλεια και την παρεμπόδιση της επικοινωνίας*

Περίληψη: Ο συγγραφέας αναφέρεται στην λειτουργική και χρονική κατανομή της επιμέλειας τέκνων γονέων που δεν ζουν πια μαζί και εντοπίζει τα προβλήματα και προτείνει λύσεις για την κατανομή της διατροφής μεταξύ των γονέων. Σε περίπτωση παραβίασης της υποχρέωσης διατροφής, ως πρόσφορη λύση προσφέρεται η επιδίωξη της μεταρρύθμισης ή της ανάκλησης της απόφασης που όρισε τη χρονική ή λειτουργική κατανομή της επιμέλειας. Επίσης, τίθενται τα ζητήματα της καταβολής διατροφής: α) κατά τις θερινές διακοπές, β) στην περίπτωση παρεμπόδισης της επικοινωνίας με τα τέκνα και γ) στην περίπτωση μη καταβολής της επιδικασθείσας διατροφής, παρόλο που δεν παρεμποδίζεται η επικοινωνία, όπου και πάλι ο συγγραφέας προτείνει θεμιτές λύσεις. Τέλος, γίνεται μνεία στον θεσμό του Οικογενειακού Δικαστή, ο οποίος ακόμα αναμένεται να ψηφιστεί νομοθετικά.

Παναγιώτης Δ. Νικολόπουλος,
Επίκουρος Καθηγητής ΕΚΠΑ

Περιεχόμενα

- I. Λειτουργική κατανομή επιμέλειας και διατροφή
- II. Χρονική κατανομή επιμέλειας και διατροφή
- III. Παραβίαση υποχρέωσης διατροφής
- IV. Διατροφή κατά την επικοινωνία στις θερινές διακοπές
- V. Παρεμπόδιση επικοινωνίας και παύση διατροφής
- VI. Παραβίαση υποχρέωσης διατροφής και διατήρηση επικοινωνίας
- VII. Οικογενειακός δικαστής

Το ανήλικό τέκνο έχει πάντοτε αξίωση διατροφής κατά των γονέων του, εφόσον δεν επαρκούν προς τούτο τα εισοδήματα και η εκμετάλλευση της περιουσίας του (ΑΚ 1486 § 2), δεν προτείνεται εναντίον του καταρχήν η ένσταση διακινδύνευσης της ίδιας διατροφής του γονέα, εκτός αν μπορεί να στραφεί κατά άλλου υποχρέου ή να διατραφεί από την περιουσία του (ΑΚ 1487 § 2), ενώ οι γονείς έχουν υποχρέωση να διατρέφουν το τέκνο τους από κοινού, ο καθένας ανάλογα με τις δυνατότητες του (ΑΚ 1489 § 2). Η υποχρέωση των γονέων για διατροφή του τέκνου είναι μία διαιρετή ενοχή με δανειστή το τέκνο και οφειλέτες τους γονείς¹, είναι δε ανεξάρτητη από την άσκηση της επιμέλειας ή της γονικής μέ-

ριμνας ή από το αν ο ένας γονέας είναι φορέας της γονικής μέριμνας ή αν υπάρχει δικαίωμα επικοινωνίας².

Η έννοια της αναλογίας δυνάμεων των γονέων προσδιορίζεται στην ΑΚ 1389³ και εφαρμόζεται εξίσου στην κοινή συνεισφορά των συζύγων στη διάρκεια της συμβίωσης, στη διατροφή μεταξύ συζύγων στη διακοπή της συμβίωσης και στη διατροφή των τέκνων τόσο στη διάρκεια της συμβίω-

* Εισήγηση, που ανακοινώθηκε στο 5ο Συνέδριο της Εταιρίας Οικογενειακού Δικαίου με θέμα «Ζητήματα του Δικαίου της Διατροφής», που διοργανώθηκε στην Καλαμάτα στις 10 και 11 Νοεμβρίου 2017.

1. Σπυριδάκης, Οικογ. Δικ., σ. 502.

2. ΑΠ 1307/1999 Ισοκράτης· ΕφΘεσ 805/2003 ΝΟΜΟΣ· Κουμάντος, Οικογ. Δικ. II, σ. 111· ΜΠραθ 7433/2011 ΕφΑΔ 2012, 154· Ανδρουλιδάκη-Δημητριάδη, στον ΑΚ Γεωργιάδη/Σταθόπουλου, άρθρ. 1486 αρ. 77, άρθρ. 1489 αρ. 13· Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, Οικογ. Δικ. II, σ. 234· Σπυριδάκης, ό.π., σ. 502· Φίλιος, Οικογ. Δικ., σ. 276· Παπαχρίστου, Οικογ. Δικ., σ. 382.

3. Βλ. αναλυτικά Δακορώνια, Η κοινή συμβολή στις οικογενειακές ανάγκες κατά τη συμβίωση και μετά τη διακοπή της συμβίωσης, ΕφΑΔ 2018, 116-117· Πιτσιρίκο, Συνεισφορά στις οικογενειακές ανάγκες και διατροφή κατά τη διακοπή της έγγαμης συμβίωσης, σ. 29 επ.

σης, όσο και μετά τη διακοπή της ή μετά το διαζύγιο ή τη λύση του συμφώνου συμβίωσης, αφού το άρθρο 5 του Ν 4356/2015 παραπέμπει ρητά στην εφαρμογή της. Η θεμελιώδης αυτή αρχή του δικαίου της διατροφής εν τούτοις φαίνεται να παραθεωρείται σε κάποιες περιπτώσεις από τη νομολογία με την ανοχή και μερίδας της θεωρίας, όπως θα αναδειχθεί στη συνέχεια. Για τούτο επιδιώκεται να υπομνησθεί η αναγκαιότητα εφαρμογής της σε περιπτώσεις που η διατροφή των τέκνων συμπλέκεται με τη ρύθμιση της επιμέλειας και της επικοινωνίας τους με τον γονέα που δεν έχει την επιμέλεια, αλλά και σε περιπτώσεις παρεμπόδισης της επικοινωνίας αυτής από τον γονέα που έχει την επιμέλεια.

I. Λειτουργική κατανομή επιμέλειας και διατροφή

Όταν, σε ελάχιστες ακόμη περιπτώσεις, τα δικαστήρια ρυθμίζουν την άσκηση της επιμέλειας με λειτουργική κατανομή μεταξύ των γονέων, γεννάται το ερώτημα πώς θα κατανεμηθεί μεταξύ τους η διατροφή του τέκνου, εφόσον κάθε γονέας θα καλύπτει απευθείας μέρος εκείνου των δαπανών του, που αντιστοιχεί στους τομείς της επιμέλειας που του έχουν ανατεθεί. Σε μία χαρακτηριστική περίπτωση το Μονομελές Εφετείο Αθηνών ανέθεσε στον πατέρα την αποκλειστική άσκηση μέρους της επιμέλειας και ειδικότερα τους τομείς της εκπαίδευσης και υγειονομικής περίθαλψης. Στη συνέχεια επικύρωσε μία ανάλογη κατανομή της διατροφής των τέκνων μεταξύ των γονέων. Ενώ το πρωτοβάθμιο δικαστήριο, που είχε αναθέσει την αποκλειστική άσκηση του συνόλου της επιμέλειας στη μητέρα, της είχε επιδικάσει ως διατροφή των τέκνων το ποσό των 12.000 ευρώ από τα συνολικά 13.000 ευρώ, κατά τα οποία εκτίμησε τις δαπάνες των τέκνων, το Εφετείο δέχθηκε ότι ο πατέρας θα καταβάλει απευθείας το σύνολο των δαπανών εκπαίδευσης και περίθαλψης τέκνων, ύψους 69.460 ευρώ ετησίως εξόδων και επί πλέον επιδίκασε σε βάρος του το ποσό των 3.500 ευρώ από τα συνολικά 4.500 ευρώ των λοιπών εξόδων μηνιαίως, δηλαδή δέχθηκε ότι αναλογούν 1.000 ευρώ μηνιαίως στη μητέρα συμπεριλαμβανομένης και της παροχής υπηρεσιών στις οικιακές εργασίες⁴.

Η λύση αυτή που δόθηκε από το εφετείο, ενώ από πρώτη ματιά φαίνεται συνεπής με την λειτουργική κατανομή

της επιμέλειας, στην πραγματικότητα δεν ακολουθεί την αρχή της κατανομή του συνόλου της διατροφής των τέκνων στους γονείς ανάλογα με τις δυνάμεις τους⁵. Απεναντίας, εφαρμόζει την αναλογία δυνάμεων μόνο στις δαπάνες που αφορούν τους τομείς άσκησης της επιμέλειας από τη μητέρα, ενώ θεωρεί δεδομένο ότι το σύνολο των δαπανών των τομέων εκπαίδευσης και περίθαλψης, που ανατέθηκαν στον πατέρα, θα το καλύπτει ο ίδιος.

Η ορθή κατανομή της διατροφής εν τούτοις είναι η ακόλουθη. Θα πρέπει η κατανομή των δαπανών των τομέων, που ανατέθηκαν στον πατέρα, να ρυθμισθεί ανάλογα με τις δυνάμεις των γονέων και ομοίως η κατανομή των λοιπών δαπανών να ρυθμισθεί επίσης ανάλογα με δυνάμεις των γονέων. Από το σύνολο των δαπανών των δύο τομέων της επιμέλειας, που αντιστοιχούν στον πατέρα, θα αφαιρεθούν τα ποσά που καταβάλει απευθείας ο πατέρας για τις δαπάνες της εκπαίδευσης και περίθαλψης των τέκνων και θα επιδικασθεί στη μητέρα το υπόλοιπο ως μηνιαία διατροφή τους για τις λοιπές δαπάνες τους.

II. Χρονική κατανομή επιμέλειας και διατροφή

Αντίστοιχη και όχι ορθή κατανομή της διατροφής μεταξύ των γονέων υιοθέτησε άλλη, σπάνια κατά το αποτέλεσμα, απόφαση, που προέβη σε χρονική κατανομή της γονικής μέριμνας μεταξύ των γονέων, κατά την οποία κάθε γονέας θα καλύπτει το σύνολο των δαπανών των τέκνων κατά το χρονικό διάστημα, που ασκεί τη γονική μέριμνα και διαμένουν μαζί του⁶.

Σύμφωνα με το άρθρο 1513 ΑΚ, όταν γίνεται χρονική κατανομή της γονικής μέριμνας μεταξύ των γονέων, ορίζεται ως κατοικία του τέκνου η κατοικία του ενός γονέα. Η κατοικία όμως αυτή έχει πάγιες δαπάνες. Κατά τη σύνταξη των αγωγών διατροφής και τη διατύπωση των αιτημάτων αυτές οι ετήσιες πάγιες δαπάνες (θέρμανση-διακοπές-λογαριασμοί κοινής ωφέλειας-κοινόχρηστες δαπάνες) διαιρούνται σε μηνιαία βάση, ανεξαρτήτως του χρόνου πραγματοποίησής τους και με αυτή την κατανομή ζητούνται και επιδικάζονται αναλογικά σε κάθε μηνιαία διατροφή. Εάν καταβάλει ο κάθε γονέας τις αναλογούσες στο χρόνο άσκησης εκ μέρους του της γονικής μέρι-

4. ΜΕΦΑΘ 4948/2015 ΧρΙΔ ΙΣΤ/2016, 29 και Σχόλιο Μιχαλάκκου, ΧρΙΔ ΙΣΤ/2016, 118, που επικυρώθηκε από την ΑΠ 1612/2017 Ισοκράτης. Προς την ίδια κατεύθυνση και η ΜΠΡΑΘ 5524/2017 ΕφΑΔΠολΔ 2017, 790. Σύμφωνα ο Γ. Γεωργιάδης, Η λειτουργική κατανομή επί μέρους τομέων της επιμέλειας ανηλίκου μεταξύ των γονέων (γνμδ), ΧρΙΔ ΙΣΤ/2016, 73 επ. και ο ίδιος, Ζητήματα από την κατανομή της άσκησης της γονικής μέριμνας μεταξύ των γονέων, ΕφΑΔΠολΔ 2016, 905 επ. Βλ. και την ΜΕΦΑΘ 3293/2017, αδημ., που διέταξε τη σύνταξη έκθεσης της κοινωνικής υπηρεσίας, την αυτοπρόσωπη παρουσία των γονέων και την επικοινωνία του δικαστή με τα παιδιά, προκειμένου να αποφανθεί επί όμοιου αιτήματος λειτουργικής κατανομής της επιμέλειας.

5. ΜΠΡΧαν 39/2006 ΝΟΜΟΣ· Απ. Γεωργιάδης, Οικογ. Δικ. 2017, § 34 αρ. 26.

6. ΜΠΡΑΘ 60/2017 Ισοκράτης. Αντίθετη στη χρονική κατανομή η ΜΠΡΑΘ 39/2015 Ισοκράτης και οι Κούσουλας, Η γονική μέριμνα μετά από ανώμαλη εξέλιξη της έγγαμης σχέσης των γονέων, σ. 167· Παπαχρίστου, Νέες μορφές άσκησης της γονικής μέριμνας μετά το διαζύγιο, Αρμ 39/1985, 102-103· Φίλιος, ό. π., § 127Α· Αγαλλοπούλου, στον ΑΚ Γεωργιάδη/Σταθόπουλου, άρθρ. 1513-1514 αρ. 84-85· Παντελίδου, Το διαζύγιο και οι συνέπειές του, σ. 321· Γ. Γεωργιάδης, ΕφΑΔΠολΔ 2016, και οι επιχειρηματολογία υπέρ της εξυπηρέτησης του συμφέροντος των τέκνων από τη χρονική κατανομή της γονικής μέριμνας βλ. σε Βαλμαντώνη, Μορφές άσκησης γονικής ευθύνης μετά το διαζύγιο και οι σύγχρονες εξελίξεις στον ελληνικό και διεθνή χώρο, ΕφΑΔΠολΔ 2016, 451 επ.

μνας δαπάνες, δεν θα καλύπτεται το μέρος των παγίων δαπανών των τέκνων, που του αναλογεί, όταν ασκεί τη γονική μέριμνα ο άλλος γονέας. Εκτός αυτού, εάν τα εισοδήματα και τα βιοτικά επίπεδα των δύο γονέων διαφέρουν, τα τέκνα θα διαβιώνουν υπό διαφορετικές οικονομικές συνθήκες και επίπεδο δαπανών κατά την άσκηση της γονικής μέριμνας από τον κάθε γονέα. Μία τέτοια λύση όμως είναι αδιανόητη αντίθετη προς το συμφέρον των τέκνων (ΑΚ 1511), το οποίο συνιστά κυρίαρχο κριτήριο και για τη ρύθμιση της διατροφής τους.

Η ορθή λύση επομένως και στην περίπτωση της χρονικής κατανομής της γονικής μέριμνας μεταξύ των γονέων θα εξευρεθεί με τον υπολογισμό της αναλογίας τους στο σύνολο των μηνιαίων δαπανών των τέκνων, την αφαίρεση του ποσού που καλύπτει απευθείας ο κάθε γονέας, όταν ασκεί τη γονική μέριμνα και τέλος την επιδίκαση υπέρ του γονέα με τις ασθενέστερες οικονομικές δυνατότητες και σε βάρος του άλλου γονέα της διαφοράς μεταξύ των ποσών που καταβάλλει και εκείνων που του αναλογούν να καταβάλλει.

Η προτεινόμενη λύση αποτυπώνεται στο ακόλουθο παράδειγμα για την περίπτωση που έχει κατανεμηθεί η άσκηση της γονικής μέριμνας μεταξύ των γονέων ανά δεκαπενθήμερο. Έστω ότι τα μηνιαία έξοδα των τέκνων είναι 3.000 ευρώ και η αναλογία δυνάμεων των γονέων είναι 2.000 για τον πατέρα και 1.000 ευρώ για τη μητέρα. Στην περίπτωση αυτή τα έξοδα του 15ήμερου είναι 1.500 ευρώ. Όταν ασκεί τη γονική μέριμνα ο πατέρας, θα πρέπει η μητέρα να του καταβάλει 500 ευρώ. Όταν ασκεί τη γονική μέριμνα η μητέρα, θα πρέπει ο πατέρας να της καταβάλει 1.000 ευρώ. Επομένως θα ορισθεί πάγια καταβολή της διαφοράς των 500 ευρώ από τον πατέρα στη μητέρα για κάθε μήνα, ανεξαρτήτως ποιος ασκεί τη γονική μέριμνα και με ποιον γονέα διαμένουν τα τέκνα.

Προς την κατεύθυνση αυτή φαίνεται να κινείται και η γερμανική νομολογία. Έχει γίνει δεκτό ότι, ακόμη και στην περίπτωση που η επιμέλεια του τέκνου ασκείται από κοινού με τη μορφή του λεγόμενου Wechselmodell, όπου το τέκνο διαβιεί εναλλάξ με τον πατέρα και τη μητέρα, υποχρεούνται και οι δύο γονείς να καταβάλουν διατροφή σε χρήμα, καθώς η φροντίδα του τέκνου μόνη δεν οδηγεί σε απαλλαγή. Το ύψος της διατροφής υπολογίζεται βάσει του εισοδήματος και των δύο γονέων και περιλαμβάνει επίσης το επιπλέον κόστος κατοικίας και μεταφοράς που συνεπάγεται αυτό το μοντέλο επιμέλειας. Οι ανάγκες του τέκνου υπολογίζεται ότι αυξάνονται δεδομένων των παραπάνω δαπανών, ενώ κρίνεται ότι μόνη η παροχή προσωπικής φροντίδας προς το τέκνο δεν απαλλάσσει τους γονείς από την υποχρέωση καταβολής διατροφής, άλλως δεν θα μπορούσε να καλυφθεί η ανάγκη του τέκνου σε εισόδημα προκειμένου να διατραφεί⁷. Παρόμοιες παραδοχές διέλαβε και άλλη απόφαση, η οποία δέχθη-

κε επί πλέον ότι η παρεχόμενη προσωπική φροντίδα του τέκνου πρέπει να θεωρείται μερική εκπλήρωση της υποχρέωσης προς καταβολή διατροφής και ότι η αξίωση διατροφής του τέκνου μπορεί παραδεκτά να ασκηθεί κατά του γονέα με το μεγαλύτερο εισόδημα⁸.

Διαφορετική υπήρξε η κρίση πιο πρόσφατης απόφασης⁹, που κατένευε τη γονική μέριμνα μεταξύ των γονέων ανά δεκαπενθήμερο και υποχρέωσε τον πατέρα να καταβάλει στη μητέρα ως μηνιαία διατροφή του καθενός από τα δύο τέκνα το ποσό των 1.000 ευρώ. Το δικαστήριο δέχθηκε ότι το μηνιαίο εισόδημα του πατέρα είναι 6.000 ευρώ και της μητέρας 1.700 ευρώ και τα μηνιαία έξοδα του αγοριού 1.700 ευρώ και του κοριτσιού 1.630 ευρώ, από τα οποία ο πατέρα πρέπει να καταβάλει στη μητέρα 1.000 ευρώ για κάθε παιδί. Και στην περίπτωση αυτή πάντως το δικαστήριο δεν τήρησε απόλυτα την αναλογία δυνάμεων των γονέων, η οποία είναι 1 προς 3 σε βάρος του πατέρα και αν την τηρούσε ορθά, θα έπρεπε να έχει επιδικάσει 1.200 ευρώ για κάθε παιδί.

III. Παραβίαση υποχρέωσης διατροφής

Στην περίπτωση της τελευταίας αυτής απόφασης, εάν ο υπόχρεος γονέας δεν καταβάλει την επιδικασθείσα διατροφή στον άλλο γονέα, ο δικαιούχος μπορεί να κάνει χρήση των διατάξεων για την αναγκαστική εκτέλεση του άρθρου 951 ΚΠολΔ και του άρθρου 358 ΠΚ. Στις περιπτώσεις όμως των προηγούμενων αποφάσεων, κατά τις οποίες είτε ο ένας γονέας υποχρεώνεται να καταβάλει απευθείας κάποιες δαπάνες των τέκνων, επειδή ασκεί τους αντίστοιχους τομείς της επιμέλειας, είτε ο κάθε γονέας καταβάλλει τις δαπάνες που αναλογούν στον χρόνο που ασκεί την επιμέλεια, εάν ο αντίστοιχος υπόχρεος γονέας δεν εκπληρώνει τις υποχρεώσεις του, ο άλλος γονέας δεν μπορεί να κάνει χρήση των διατάξεων της αναγκαστικής εκτέλεσης και τα τέκνα θα στερούνται την παροχή των αντίστοιχων αγαθών και υπηρεσιών.

Προκειμένου να αποτραπεί η βλάβη του συμφέροντος των τέκνων, ως πρόσφορη λύση προσφέρεται η επιδίωξη της μεταρρύθμισης ή της ανάκλησης της απόφασης, που όρισε τη χρονική ή λειτουργική κατανομή της γονικής μέριμνας ή μόνο της επιμέλειας και μάλιστα με τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων ή ακόμη και της προσωρινής διαταγής. Προς αυτή την κατεύθυνση κινήθηκε το 1ο Τμήμα του Ιταλικού Ακυρωτικού, με την απόφαση 26587/17.12.2009, κατά την οποία η άρνηση του υπόχρεου γονέα να εκπληρώσει την υποχρέωσή του για κάλυψη των δαπανών διατροφής του τέκνου θεωρήθηκε ως ένδειξη ακαταλληλότητας και έλλειψη ενδιαφέροντός του για το παιδί¹⁰. Στα άρθρα 3.180 και 3.183 εξάλλου του αστικού κώδικα της Λι-

7. Απόφαση BGH της 5.11.2014 (Aktenzeichen XII ZB 599/13) 12ο πολιτικό τμήμα.

8. Απόφαση BGH της 11.1.2017 (Aktenzeichen XII ZB 565/15) 12ο πολιτικό τμήμα.

9. ΜΠΡΑΘ 5652/2018 Ισοκράτης.

10. *Federica Giardini*, Joint custody of children on separation and divorce: The current law in Italy: An overview of the

θουανίας προβλέπονται περιορισμοί στην άσκηση της γονικής μέριμνας, προκειμένου να αντιμετωπισθούν παραβιάσεις της υποχρέωσης προς διατροφή των τέκνων και το Ακυρωτικό της χώρας αυτής έχει κρίνει ότι με την επιβολή τέτοιων περιορισμών επιδιώκεται η εκπλήρωση σκοπών όχι μόνο κυρωτικών, αλλά επίσης παιδαγωγικών και προληπτικών¹¹. Στην ελληνική νομολογία μεταρρυθμίσθηκε κατά την οριστική κρίση της επιμέλειας η απόφαση των ασφαλιστικών μέτρων, στην οποία με συμφωνία των γονέων είχε ορισθεί κοινή επιμέλεια σε θέματα εκπαίδευσης και υγείας και ανατέθηκε η επιμέλεια στη μητέρα, επειδή υπήρξε διαφωνία των γονέων αν θα φοιτήσει το τέκνο σε δημόσιο ή ιδιωτικό σχολείο, η οποία διαφωνία επιλύθηκε δικαστικά¹².

IV. Διατροφή κατά την επικοινωνία στις θερινές διακοπές

Πολλοί γονείς, υπόχρεοι προς διατροφή των τέκνων τους, συνήθως πατέρες, υποβάλουν το ερώτημα γιατί πρέπει να καταβάλουν διατροφή για τα τέκνα τους και κατά τον θερινό μήνα, κατά τον οποίο ασκούν την επικοινωνία των θερινών διακοπών με τα τέκνα, ιδίως όταν έχει ορισθεί επικοινωνία ενός πλήρους θερινού μήνα. Από μερίδα της νομολογίας και της θεωρίας έχει υποστηριχθεί αναφορικά με το ερώτημα αυτό ότι δεν συνυπολογίζεται στη διατροφή ο,τιδήποτε διαθέτει ο άλλος γονέας στο ανήλικο κατά τη διάρκεια της επικοινωνίας από

ιδιαίτερο καθήκον και προς εκδήλωση αισθημάτων αγάπης από δική του βούληση και όχι επειδή αναγκάζεται¹³.

Σύμφωνα με όσα έχουν ήδη προαναφερθεί και η άποψη αυτή δεν φαίνεται απολύτως ορθή. Εφόσον, όπως δεχθήκαμε, στη μηνιαία διατροφή περιλαμβάνονται πάγιες δαπάνες, συνήθως ετήσιες, οι οποίες κατανέμονται σε μηνιαία βάση ανεξαρτήτως του χρόνου πραγματοποίησής τους, όπως π.χ. οι δαπάνες κοινοχρήστων και θέρμανσης και οι δαπάνες των διακοπών, ο γονέας που ασκεί την επιμέλεια δεν απαλλάσσεται από τέτοιου είδους δαπάνες, επειδή επί ένα μήνα το τέκνο διαμένει με τον άλλο γονέα. Εξοικονομεί εν τούτοις χρήματα από άλλου είδους δαπάνες, όπως οι δαπάνες για το φαγητό, την ψυχαγωγία ή το χαρτζιλίκι, που θα πρόσφερε στα τέκνα κατά τη διάρκεια του θερινού μήνα, που διαμένουν με τον άλλο γονέα. Από τη σκοπιά αυτή, ως απόρροια της στάθμισης των συμφερόντων των γονέων, φαίνεται ως δίκαιη και εύλογη λύση η επιδίκαση σε βάρος του υπόχρεου προς διατροφή γονέα για το μήνα Αύγουστο μόνο του 60% της επιδικαζόμενης για τους λοιπούς μήνες διατροφής.

V. Παρεμπόδιση επικοινωνίας και παύση διατροφής

Άλλο εύλογο ερώτημα που απασχολεί γονείς, συνήθως πατέρες, οι οποίοι, αν και εκπληρώνουν κανονικά την υποχρέωσή τους για διατροφή του τέκνου, στερούνται την ρυθμισμένη επικοινωνία τους μαζί του, επειδή, ο γονέας που ασκεί την επιμέλεια, συνήθως η μητέρα, την παρεμποδίζει, είναι κατά πόσο θα ήταν θεμιτό και αποδεκτό να απαλλάσσεται και ο πατέρας από την καταβολή της διατροφής, εν είδει οιονεί επίσκεψης, έως ότου αποκατασταθεί η επικοινωνία του με τα τέκνα, παρότι, όπως ήδη αναφέρθηκε, κατά πάγια θέση της νομολογίας και της θεωρίας τα δικαιώματα διατροφής και επικοινωνίας είναι ανεξάρτητα και το συμφέρον τέκνου απαιτεί την κάλυψη των δαπανών του. Η ενδεχόμενη καταφατική απάντηση θα πρέπει να διερευνηθεί υπό διαφορετικούς όρους ανάλογα με τις οικονομικές δυνατότητες του γονέα, ο οποίος παρεμποδίζει την επικοινωνία, που συνήθως είναι η μητέρα.

Στην περίπτωση που η μητέρα, η οποία παρεμποδίζει την επικοινωνία, είναι εύπορη και θα μπορούσε και μόνο με τις δικές της δυνάμεις να καλύπτει τις δαπάνες διατροφής των τέκνων, το οικονομικό αποτέλεσμα από την καταβολή της διατροφής είναι ότι αποταμιεύει από τα έσοδά της ποσό αντίστοιχο με την επιδικασθείσα διατροφή. Εάν πρόκειται για πρόσωπο φιλοχρήματο, η μη επιδίκαση διατροφής από το δικαστήριο ως κύρωση για την παρεμπόδιση της επικοινωνίας, θα μπορούσε να την εξαναγκάσει να αποκαταστήσει επικοινωνία.

law and how it is applied, The International Survey of Family Law 2014, σ. 243.

11. Απ. 3Κ-3-492/19.10.2015, βλ. *Inga Kundinavičiūtė-Michailovienė/Ausra Maslauskaitė*, Children's maintenance fund in Lithuania: Legal and sociological aspects of its activities, The International Survey of Family Law 2016, σ. 309.
12. ΜΠΡΑΘ 386/2015 Ισοκράτης. Στο σκεπτικό της απόφασης εκτίθεται ότι «Σχετικά με το ζήτημα της από κοινού άσκησης μέρους της επιμέλειας του ανήλικου τέκνου, που ορίστηκε με την ως άνω απόφαση ασφαλιστικών μέτρων, αυτή προϋποθέτει τη συμφωνία μεταξύ των διαδίκων (άρθρα 1513 εδ. Β' ΑΚ), η οποία προφανώς δεν υφίσταται πλέον ενόψει της μεταξύ τους αντιδικίας, ενώ και στην πράξη ο τρόπος αυτός άσκησης της επιμέλειας του τέκνου δεν λειτούργησε αποτελεσματικά, εφόσον υφίστανται συνεχείς διαφωνίες μεταξύ των διαδίκων ως προς τα ζητήματα που το αφορούν, είναι δε χαρακτηριστικό ότι για την επιλογή του σχολείου, στο οποίο αυτό θα φοιτούσε, χρειάστηκε να αρθεί δικαστικός η μεταξύ τους σχετική διαφωνία με την έκδοση της υπ' αριθ. 6305/2013 απόφασης ασφαλιστικών μέτρων του Δικαστηρίου αυτού, κατάσταση που αναμφίβολα προσκρούει στο συμφέρον του τέκνου. Ως εκ τούτου, το συμφέρον του ανήλικου τέκνου των διαδίκων, όπως προσδιορίζεται από την ανάγκη της ομαλής σωματικής και ψυχοπνευματικής ανάπτυξής του και καθορίζεται από τις βιοτικές του ανάγκες, επιβάλλει να ανατεθεί η άσκηση της επιμέλειας του προσώπου του στην ενάγουσα μητέρα του, η οποία ανταποκρίνεται με επάρκεια στα από την επιμέλεια απορρέοντα καθήκοντά της».

13. ΜΠΡθεσ 10107/2010 Ισοκράτης· Απ. Γεωργιάδης, ό. π., § 34 αρ. 26.

Στην περίπτωση αντίθετα που η μητέρα, η οποία παρεμποδίζει την επικοινωνία, έχει περιορισμένες οικονομικές δυνατότητες και στην πραγματικότητα από την επιδικασθείσα διατροφή του τέκνου καλύπτεται και τις δικές της δαπάνες διατροφής, επειδή η ίδια δεν είναι δικαιούχος διαστροφής, δηλαδή είναι οικονομικά εξαρτημένη στην ουσία από τον εν διαστάσει σύζυγο ή πρώην σύζυγο ή σύντροφο, είναι ερευνητέο μήπως λόγω της οικονομικής ανάγκης εξαναγκαστεί να αποκαταστήσει και να παύσει να παρεμποδίζει την επικοινωνία, εάν το δικαστήριο της στερήσει την επιδικασθείσα διατροφή του τέκνου ως μορφή κύρωσης.

Αν και από πρώτη ματιά οι προτεινόμενες λύσεις φαίνονται αντίθετες στο συμφέρον των τέκνων, επειδή θα επιφέρουν τη στέρηση αγαθών και υπηρεσιών αναγκαίων για την υγιή ανάπτυξη και την ολοκληρωμένη διατροφή τους, αν συνεκτιμηθεί το αλυσιτελές των άλλων δυνατοτήτων, που παρέχονται από το νόμο για την εκτέλεση των αποφάσεων, που ρυθμίζουν την επικοινωνία γονέα-τέκνου, θα μπορούσαν από διαφορετική σκοπιά να θεωρηθεί ότι εξυπηρετούν το συμφέρον των τέκνων. Πράγματι, είναι γνωστό ότι η αναπληρωματική εκτέλεση με την απειλή χρηματικής ποινής ή προσωπικής κράτησης απαιτεί νέες χρονοβόρες και κοστοβόρες διαδικασίες έως ότου επιφέρει απτά αποτελέσματα¹⁴. Αλλά και η ποινικοποίηση των παραβιάσεων οδηγεί σε καταδικές ύστερα από την πάροδο ετών, οπότε έχει παγιωθεί η αποξένωση του τέκνου από τον γονέα, εκτός αν εφαρμοσθεί η διαδικασία του αυτοφώρου, που και αυτή δεν είναι συνηθής στην πράξη, ούτε εύκολα πραγματοποιήσιμη. Δραστηκότερη φαίνεται η υποστηριζόμενη άποψη για την άσκηση αγωγής για επιδίκαση χρηματικής αποκατάστασης ηθικής βλάβης λόγω προσβολής της προσωπικότητας του δικαιούχου της επικοινωνίας γονέα¹⁵, αλλά και αυτού του ένδικου βοηθήματος δεν έχει ακόμη καταδειχθεί η αποτελεσματικότητα λόγω της μακράς διάρκειας της δίκης μέχρι την τελεσιδικία, είτε με τις προϊσχύουσες διατάξεις του κώδικα πολιτικής δικονομίας, είτε με τις διατάξεις του Ν 4335/2015 για τη νέας τακτικής διαδικασία. Το αλυσιτελές επομένως των άλλων δυνατοτήτων αντιμετώπισης των παραβιάσεων του δικαιώματος επικοινωνίας, παρέχει έρεισμα στους δικαστές να αξιολογήσουν, με βάση

τα δεδομένα κάθε περίπτωσης, κατά πόσο θα αποβεί τελικά προς το συμφέρον των τέκνων η μη επιδίκαση διατροφής στον γονέα που ασκεί την επιμέλεια, ή έστω η μείωσή της, έως ότου παύσει να παρεμποδίζει την επικοινωνία των τέκνων με τον άλλο γονέα. Παρεμφερώς έχει προταθεί ως τρόπος αντιμετώπισης της παρεμπόδισης επικοινωνίας η μείωση της επιδικασθείσας διατροφής μετά το διαζύγιο κατά τις ΑΚ 1444 § 1 και 1494¹⁶, πρόταση η οποία βεβαίως δεν θίγει τα συμφέροντα των τέκνων και θα μπορούσε να λειτουργήσει αποτρεπτικά στην παρεμπόδιση επικοινωνίας, αλλά αφορά περιορισμένο αριθμό περιπτώσεων.

VI. Παραβίαση υποχρέωσης διατροφής και διατήρησης επικοινωνίας

Εμφανίζεται με αρκετή συχνότητα στην πράξη και το αντίθετο φαινόμενο, δηλαδή, ενώ η ασκούσα την επιμέλεια μητέρα δεν παρεμποδίζει την επικοινωνία του πατέρα με τα τέκνα, εκείνος αρνείται να καταβάλει την συμφωνημένη ή επιδικασθείσα διατροφή τους, παρότι έχει την οικονομική δυνατότητα. Το ερώτημα των μητέρων σε τέτοιες περιπτώσεις εντοπίζεται στο κατά πόσο θα ήταν νόμιμο να αποκλεισθεί η επικοινωνία του πατέρα με τα τέκνα έως ότου εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του για καταβολή της διατροφής τους. Σύμφωνα με όσα γίνονται δεκτά από τη νομολογία «σε καμία περίπτωση δεν νοείται πλήρης αποκλεισμός της προσωπικής επικοινωνίας του γονέως μετά του ανηλικού τέκνου του. Στην περίπτωση όμως που η προσωπική αυτή επικοινωνία θα δύναται να θέσει σε κίνδυνο την ανατροφή του ανηλικού, πρέπει η ενάσκηση του σχετικού δικαιώματος του γονέως να ρυθμίζεται κατά τέτοιο τρόπο ώστε η πραγματοποίηση της επικοινωνίας να γίνεται κάτω από ωρισμένους όρους, οι οποίοι αποτελούν και τις αναγκαίες προφυλάξεις ώστε να εξουδετερωθεί ο εκ της επικοινωνίας αυτής δυνάμενος να προέλθει διά τον ανήλικον κίνδυνος»¹⁷. Σε κάθε δε περίπτωση και με βάση την αρχή της αναλογικότητας, η επιβολή του αποκλεισμού τελεί υπό την προϋπόθεση ότι άλλα ηπιότερα μέτρα κατάλληλης ρύθμισης της επικοινωνίας έμειναν χωρίς αποτέλεσμα ή η αναποτελεσματικότητά τους είναι δεδομένη εκ των προτέρων¹⁸. Σύμφωνα με τα παραπάνω αποκλεισμός της επικοινωνίας γίνεται δεκτός μόνο σε πολύ εξαιρετικές περιπτώσεις, όπως η ποινική δίωξη για ασελγείς πράξεις σε βάρος του τέκνου¹⁹.

14. Βλ. ενδεικτικά Κοσμίδη, Η αποτελεσματικότητα των δικαστικών ρυθμίσεων για την άσκηση της επιμέλειας των ανηλικών τέκνων και για την επικοινωνία με αυτά, ΕΛΛΔνη 48/2007, 681 επ.· Κουτσουλέλο, Άρνηση τέκνου να επικοινωνήσει με τον γονέα που δεν έχει την επιμέλεια του. Προβλήματα εφαρμογής του άρθρου 950 παρ. 2 ΚΠολΔ - Όρια ποινικής ευθύνης κατά το άρθρο 232Α ΠΚ, ΕφΑΔ 2014, 454 επ.= στον τόμο Δικονομικά ζητήματα στο οικογενειακό δίκαιο, 1ο Πανελλήνιο Συνέδριο Οικογενειακού Δικαίου 29/30.11.2013, σ. 65 επ.· Πανταζόπουλο, Σκέψεις για τη δικαστική προστασία του δικαιώματος επικοινωνίας του τέκνου με τον ένα από τους γονείς του, Δ 16/1985, 452 επ., όπου και άλλες παραπομπές.

15. Σταμπέλου, Προσωπικότητα και οικογενειακές σχέσεις. Το παράδειγμα της επικοινωνίας του τέκνου, σ. 120 επ.

16. Γ. Γεωργιάδης, Η προσβολή και η προστασία του δικαιώματος επικοινωνίας του γονέα με το τέκνο (ΑΚ 1520), ΧρΔ ΙΣΤ/2016, 727 επ.

17. ΑΠ 534/1991 ΕΕΝ 49/1992, 327· ΕφΛαρ 596/2010, 536/2003 Ισοκράτης· ΕφΑθ 2758/1998 ΕΛΛΔνη 39/1998, 1646· ΜΠρΘεσ 87/2013 Ισοκράτης.

18. ΜΠρΑθ 8074/2004 ΝοΒ 53/2005, 312 = Αρμ 59/2005, 362.

19. ΑΠ 537/2012 ΝοΒ 60/2012, 2024, 2359· ΑΠ 896/2007 ΝοΒ 56/2008, 889· ΕφΘεσ 1008/2008 Αρμ 63/2009, 859· ΜΠρΑλεξ 23/2914 Ισοκράτης.

Παρά τις παγιωποιημένες αυτές παραδοχές της νομολογίας παραμένει το ερώτημα κατά πόσο πράγματι είναι προς το συμφέρον των τέκνων η επικοινωνία με τον πατέρα, εν γνώσει τους ότι έχει οικονομική δυνατότητα, αλλά δεν πληρώνει τη διατροφή τους και παράλληλα εμφανίζεται στον κοινωνικό του περίγυρο ως ένας σωστός πατέρας, ενώ τα παιδιά του στερούνται ενδεχομένως και τα στοιχειώδη. Στις περιπτώσεις αυτές μπορεί να τεθεί προς συζήτηση μήπως εξυπηρετείται καλύτερα το συμφέρον των τέκνων από μία ρύθμιση της επικοινωνίας υπό τον όρο εκπλήρωσης της υποχρέωσης διατροφής προς αυτά, προκειμένου να αποφευχθεί ο πλήρης αποκλεισμός της επικοινωνίας. Εναλλακτικά θα μπορούσε να προταθεί η μεταρρύθμιση της ήδη ρυθμισμένης επικοινωνίας με σκοπό τον περιορισμό της, είτε ως μείωση των ημερών επικοινωνίας κατά τις εορτές των Χριστουγέννων, του Πάσχα και των θερινών διακοπών, είτε ως ρύθμιση επικοινωνίας χωρίς διανυκτέρευση.

Στο εδώ ερευνώμενο ζήτημα βέβαια μπορεί να αντιταχθεί ότι η εκτέλεση των αποφάσεων επιδίκασης διατροφής δεν είναι το ίδιο αλυσιτελής, όπως των αποφάσεων επικοινωνίας, δεδομένου ότι υπάρχουν δυνατότητες είσπραξης της μέσω εκπλειστηρίωσης περιουσιακών στοιχείων του υπόχρεου γονέα ή κατάσχεσης των χρημάτων εις χείρας τρίτων, των τραπεζών ή άλλων οφειλετών του. Σε αρκετές περιπτώσεις εν τούτοις εύποροι υπόχρεοι προς διατροφή γονείς δεν διαθέτουν εμφανή περιουσιακά στοιχεία που θα μπορούσαν να κατασχεθούν, ενώ και σε περίπτωση άσκησης ποινικής δίωξης για παραβίαση υποχρέωση διατροφής, ακόμη κι αν κινηθεί αυτόφωρη διαδικασία και υπάρξει άμεση καταδίκη σε πρώτο βαθμό, η εκτέλεση της ποινής θα ανασταλεί, θα εκκρεμεί η εκδίκαση σε δεύτερο βαθμό, όπου και πάλι η καταδικαστική ποινή θα επιβληθεί με τριετή αναστολή. Οι δαπάνες των τέκνων όμως θα πρέπει να καλύπτονται άμεσα και διαρκώς. Υπό το πρίσμα αυτό η προτεινόμενη λύση για ρύθμιση της επικοινωνίας υπό τον όρο εκπλήρωσης της υποχρέωσης διατροφής, είτε με χρονικό περιορισμό

της επικοινωνίας ή με περιορισμό της διανυκτέρευσης, αξίζει να δοκιμασθεί από τα δικαστήρια.

VII. Οικογενειακός δικαστής

Οι λύσεις που προτάθηκαν στα επί μέρους ειδικά ζητήματα που ερευνήθηκαν θα μπορούσαν να τύχουν ενδελεχέστερης και αποτελεσματικότερης αξιοποίησης, εάν είχε εισαχθεί στο δικονομικό μας δίκαιο ο οικογενειακός δικαστής, όπως έχει προτείνει από το 2014 η Εταιρία Οικογενειακού Δικαίου²⁰. Και τούτο διότι, στο πλαίσιο μίας διαφορετικής διαδικασίας, ο δικαστής θα αποφαίνεται με παρόντες τους γονείς, με την συνεπικουρία στελέχους κοινωνικής υπηρεσίας και έχοντας ο ίδιος πρόσβαση σε όλα τα πραγματικά δεδομένα της οικονομικής κατάστασης των γονέων, θα έχει δε την δυνατότητα, ανεξαρτήτως των αιτημάτων των γονέων, να ρυθμίζει και να μεταρρυθμίζει ο ίδιος άμεσα κάθε εκκρεμές ζήτημα και να προσδιορίζει τις αναγκαίες έννομες συνέπειες. Δυστυχώς όμως μέχρι σήμερα, οι ηγεσίες του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, παρά το πλήθος των καινοτόμων διατάξεων, που έχουν θεσπίσει στο πεδίο του οικογενειακού δικαίου, αδιαφορούν επιδεικτικά για την εισαγωγή του θεσμού του οικογενειακού δικαστή.

20. Βλ. Πρόταση και Εισηγητική έκθεση, που συντάχθηκε από επιτροπή αποτελούμενη από τον Αρεοπαγίτη Κυριάκο Οικονόμου (τότε Πρόεδρο Εφετών), την ομότιμη καθηγήτρια ΑΠΘ Θεοφανώ Παπαζήση, την καθηγήτρια ΑΠΘ Αθηνά Κοτζάμπαση, τον επίκουρο καθηγητή ΕΚΠΑ Παναγιώτη Νικολόπουλο (τότε λέκτορα) και τους δικηγόρους Μαρία Δαμασκοπούλου και Κώστα Κουτσουλέλο, ΕφΑΔ 2016, 196 επ.· Παπαζήση, Οικογενειακό δικαστήριο ως μέσο προστασίας της οικογένειας, ΕφΑΔΠολΔ 2014, 218 επ. = στον τόμο Δικονομικά ζητήματα στο οικογενειακό δίκαιο, 1ο Πανελλήνιο Συνέδριο Οικογενειακού Δικαίου 29/30.11.2013, σ. 3 επ.